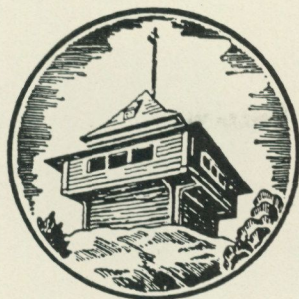

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1959**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1959

Redaktion:

GÖSTA BERG · BENGT BENGTTSSON

Redaktör: Bengt Bengtsson

*Omslagsbilden återger en bågare av rubinglas,
som tillhört generalen friherre Anders Wennerstedt på Skogaholm.
Se Marshall Lagerquists uppsats, s. 131.*

---

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1959
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr*

ARMFELTSKA GÅVAN TILL SKOGAHOLM

av Marshall Lagerquist

Skogaholm på Skansen står som ett monument över den svenska herrgårdskulturen under 1700-talet och avser att ge en föreställning om en lantlig, aristokratisk hemmiljö främst från den gustavianska tiden. Men Skogaholm utgör också ett hemvist för minnen knutna till släkterna Wennerstedt och Armfelt, för vilka Skogaholm i Närke en gång varit sätesgård.

När generalmajoren Gustaf Philip Wennerstedt år 1815 avled på Skogaholm i den höga åldern av 83 år slöts hans friherreliga ätt på manssidan och gården ärvdes av den äldsta av de tre dottrarna, nämligen Brita Carolina, som var gift med sedermera generalmajoren friherre Carl Armfelt. Denne var farbror till den kände gustavianen Gustaf Mauritz Armfelt, vars morfader för övrigt var presidenten Carl Gustaf Wennerstedt till Skogaholm. Även på annat sätt var de båda släkterna befryndade med varandra alltifrån 1700-talets mitt.

I samband med hustruns sjukdom och död i februari 1835 avyttrade Carl Armfelt Skogaholm till änkefriherrinnan Hedda Christina Åkerhielm, född Burenstam, på Dylta i Närke. Hennes dotter var gift med dåvarande majoren Gustaf Fromhold Armfelt, äldste sonen till Carl Armfelt och Brita Carolina Wennerstedt. Redan 1841 blev emellertid Skogaholm återigen försålt, denna gång till ett konsortium, som bildade ett bolag för driften av det då jämmt tvåhundraåriga järnbruket på platsen.

Den ursprungliga karolinska, under gustaviansk tid ombyggda manbyggnaden på gården kom i samband med bolagsbildandet att förlora sin karaktär av en brukspatrons och adlig lantjunkares

hem och gick en förnedringens och förfallets tid till mötes. Upprättelsen kom först i början av 1930-talet, då Skogaholm överflyttades till Skansen. Senast 1841 har inventarierna i byggnaden förts därifrån och en del har omsider fallit på Gustaf Fromholds lott som arvegods. Dennes sonson och den siste av sin ättegren var påvlige kabinettskammarherren Gustaf Armfelt på Kulla i Odensvi socken, död 1952. I hans besittning befann sig alltjämt mångahanda ting, som ovedersägligen haft sin plats i det Wennerstedt-Armfeltska Skogaholm, vårdade med en kärleksfullhet som endast djupt intresse och vördnad för gångna släktled förmår skänka.

För Nordiska museet har det alltsedan Skogaholms återuppförande framstått som ett fromt önskemål — till synes ouppnåeligt — att framdeles kunna föra tillbaka till Skogaholm de föremål man vet en gång hört dit. Därigenom skulle det gamla hemmet, som trots all samvetsgrannhet i rekonstruktionen likväl icke avspeglar verkliga förhållandet, återfå något av så att säga den personliga atmosfären.

En början gjordes redan 1930, då Skyllbergs bruk, som är det gamla Skogaholmsbrukets arvtagare, överlämnade ett enkelt grönmålat bokskåp av senbarocktyp. Det härrör från herrgården och har nu sin plats i "Presidentens förmak". Följande år mottog museet som gåva av baron Gustaf Armfelt på Kulla tio av tretton sammanhörande stolsklädselar från 1700-talets början, utförda dels i gobelinteknik, dels i petits points och korsöm. De ha varit i bruk på Skogaholm sannolikt redan under stamfaderns, generallöjtnant Anders Wennerstedt, tid och sedan dess väl aktats av efterföljande generationer av släkten. År 1933 förvärvade vidare museet genom köp från Främmestad i Västergötland tre porträtt, som enligt de målade inskriptionerna i salen på Skogaholm funnits där och som föreställer presidenten Carl Gustaf Wennerstedts svärföräldrar och svåger. Slutligen återkom 1937 som gåva en chiffonjé av mahogny med stenskiva från 1800-talets början. Den kan tyvärr icke med säkerhet identifieras i boupp-teckningar, men proveniensen uppges vara trovärdig. En liten gravyr med ett fantasilandskap, signerad av den sjuttonåriga Brita Carolina Wennerstedt, kan på sätt och vis räknas till de

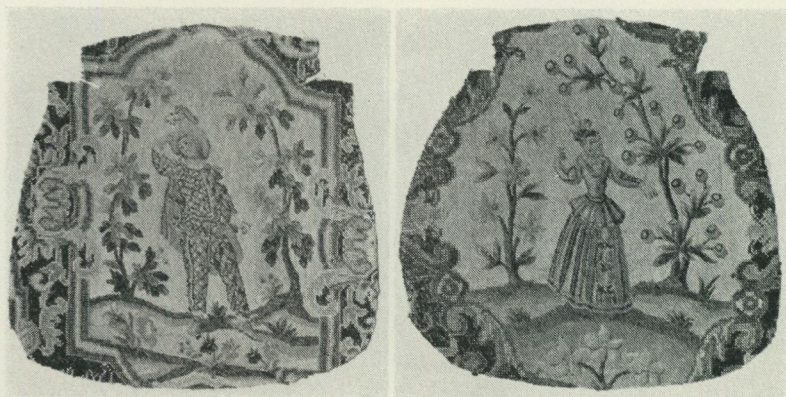

Skogaholm från gårdssidan, gouache från omkring 1800 av Brita Carolina Wennerstedt. Ur Armfeltska gåvan (förteckningen nr 27).

gustavianska inventarierna, ehuru det är tvivelaktigt om just detta exemplar inramat någonsin hängt på Skogaholm. Antalet autentiska ting är således lätt räknade och man skulle gärna vilja se ett mera flödande tillskott.

Den 22 oktober 1957 avled baron Gustaf Armfelts efterlevande maka, född Hajdukiewicz de Pomian, och det visade sig då, att baron Armfelt i en sannolikt efter 1934 upprättad kodicill till sitt testamente från 1928 bestämt att, sedan båda makarna gått bort, alla de på Kulla befintliga släktminnena från Skogaholm skulle överlämnas till Nordiska museet. Därmed gick en önskedröm helt oväntat i uppfyllelse. Dessa ting i och för sig har otvivelaktigt högt kulturhistoriskt värde, men deras härkomst gör denna generösa testamentariska gåva oändligt mycket värdefullare.

Det är dessvärre knappast möjligt att här mera ingående och i resonerande form redogöra för gåvans innehåll, utan man får lov att inskränka sig till en katalogmässig förteckning över den-

Stolklädslar i petits points. Ur ArmfELTSKA gåvan (förteckningen nr 26).

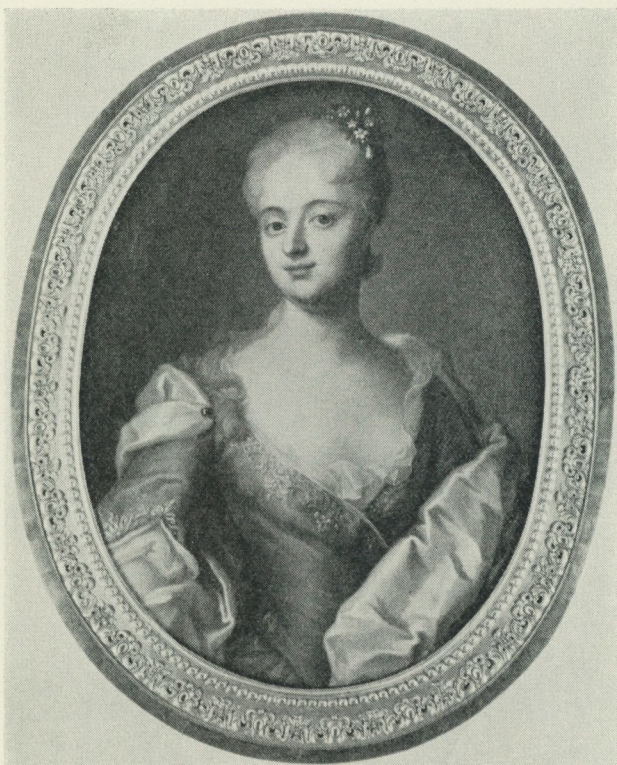
samma med tillägg av de kommentarer föremålen var för sig kan ge upphov till. En dylik förteckning följer omedelbart.

1. Porträtt av generallöjtnanten Anders Wennerstedt (1650—1723), oljemålning tillskriven David Klöcker Ehrenstrahls skola, duken beskuren. Det ersätter i salen på Skogaholm en modern kopia efter ett original, tillskrivet Ehrenstrahl, på Runstorp i Östergötland. Denna gård ägdes från omkring 1760 av presidenten Carl Gustaf Wennerstedt och ärvdes vid hans död 1778 av hans andra dotter Ebba Margaretha, som 1762 blivit änka efter överstelöjtnanten friherre Reinhold Armfelt. På Runstorp finnes en liknande porträttserie som på Skogaholm.

2. Porträtt av presidenten friherre Carl Gustaf Wennerstedt (1692—1778), oljemålning tillskriven med någon tvekan Georg Engelhard Schröder. Det ersätter i salen på Skogaholm en modern kopia efter ett original av Johan Stålbom från 1755 på Runstorp. Kullaporträttet visar en yngre man än Runstorpsporträttet.

3. Porträtt av Ebba Magdalena Hierta (1701—1761), gift med presidenten Carl Gustaf Wennerstedt, oljemålning tillskriven Georg Desmarées. Det ersätter i salen på Skogaholm en modern kopia efter en replik på Runstorp.

4. Porträtt av generalmajoren friherre Gustaf Philip Wennerstedt (1732—1815), oljemålning från 1779 av Ulrica F. Pasch.

Porträtt av Ebba Magdalena Hierta, gift med presidenten Carl Gustaf Wennerstedt, oljemålning tillskriven Georg Desmarées. Ur Armfeltska gåvan (förteckningen nr 3).

Det ersätter i salen på Skogaholm en modern kopia efter detta porträtt.

5. Porträtt av Brita Elisabeth Tersmeden (1758—1810), gift med generalmajoren Gustaf Philip Wennerstedt, oljemålning från 1789 av Lorentz Pasch d. y. Det ersätter i salen på Skogaholm en modern kopia efter detta porträtt.

6. Miniaturporträtt av generalmajoren Gustaf Philip Wennerstedt, gouache tillskriven Anton Ulric Berndes. Oval medaljong infattad i rektangulär, svart ram.

Miniatyrporträtt av generalen greve Gustaf Mauritz Armfelt (1757—1824). Ur Armfeltska gåvan (förteckningen nr 17).

7. Miniaturporträtt av Brita Elisabeth Tersmeden, gouache tillskriven Anton Ulric Berndes. Oval Medaljong infattad i rektangulär svart ram.

8. Miniaturporträtt av Brita Elisabeth Tersmeden, gouache tillskriven Anton Ulric Berndes. Replik till föregående. Oval medaljong infattad i locket till en rund dosa av svart sköldpadd.

9. Miniaturporträtt av generalmajoren friherre Carl Armfelt (1764—1846), gouache från 1797 av Anton Ulric Berndes. Oval medaljong infattad i en rektangulär, svart ram.

10. Miniaturporträtt av Brita Carolina Wennerstedt (1776—1835), gift med generalmajoren Carl Armfelt, gouache tillskriven Anton Ulric Berndes. Oval medaljong infattad i en rektangulär, svart ram.

11. Miniaturporträtt av Brita Carolina Wennerstedt, gravyr tillskriven Anton Ulric Berndes. Spegelvänd replik till föregående. Oval medaljong infattad i locket till en rund dosa av alrot och sköldpadd.

Porträtt av överstelöjtnanten friherre Gustaf Fromhold Armfelt (1799—1867) som barn, gouache från 1810 av Leonard Henrik Roos af Hjelmsäter. Ur Armfeltska gåvan (förteckningen nr 16).

12. Miniaturporträtt av Ebba Gustafva Wennerstedt (1778—1845), gift med överstelöjtnanten Frans Magnus Enesköld, blyerts-teckning tillskriven Maria Röhl. Oval medaljong inom blindpressad passepartout och ram i svart och guld.

13. Porträtt av generallöjtnanten friherre Fromhold Armfelt (1721—1797), oljemålning från 1743 tillskriven Olof Arenius. Den avporträtterade är fader till generalmajoren Carl Armfelt.

14. Porträtt av generallöjtnanten Fromhold Armfelt, oljemålning från 1766 tillskriven Ulrica F. Pasch.

15. Miniaturporträtt av generallöjtnanten Fromhold Armfelt, gouache, daterad den 14 september 1796, av Hammermann. Oval

medaljong inom blindpressad passepartout och ram i svart och guld.

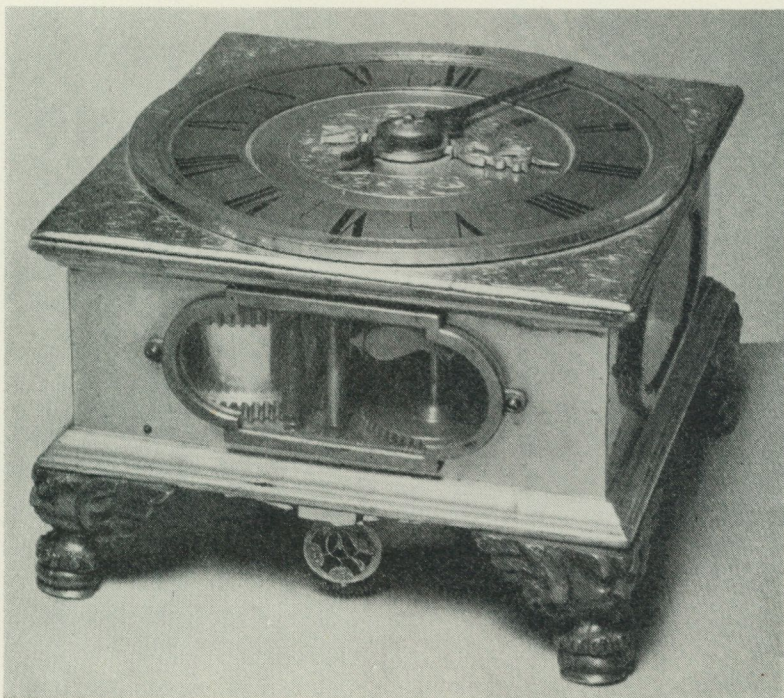
16. Porträtt av överstelöjtnanten friherre Gustaf Fromhold Armfelt (1799—1867) som barn, gouache från 1810 av Leonard Henrik Roos af Hjelsäter. Den avporträtterade är äldste son till generalmajoren Carl Armfelt.

17. Miniaturporträtt av generalen greve Gustaf Mauritz Armfelt (1757—1824), gouache utförd sannolikt 1803 i Wien. Rund medaljong infattad i locket till en dosa av jaspis med fals och medaljongfattning av guld, stämplat 1803 av Anton Dudeum i Wien. Gustaf Mauritz Armfelt var 1802—1804 svensk minister vid kejsrerliga-österrikiska hovet. Enligt familjetraditionen är dosan en gåva till generalmajoren Carl Armfelt och hans maka.

18. Porträtt av Hedvig (Hedda) Christina Burenstam (1783—1863), gift med översten friherre Samuel Christian Fredric Lars Åkerhielm af Margrethelund, oljemålning från omkring 1860 tillskriven Vilhelmina Lagerholm. Den avporträtterade var den sista enskilda ägaren till Skogaholm.

19. Bataljscen, miniatur i gouache. Rund medaljong infattad i locket till en dosa av elfenben med foder av sköldpadd.

20. Pokal med lock, rubinglas med slipad dekor av bladslingor, frukter och fåglar; fattningar, kulfötter och lockknopp av förgyllt silver, stämplat på lockets fals och under bottenplattan av den till namnet okände mästaren med signaturen TB i Augsburg sannolikt på 1690-talet. Under botten en påklistrad, av ålder gulnad papperslapp med följande text: "Generalen af Cavalleriet Friherre [!] Anders Wennerstedt till Skogaholm. Blef med Westgötharna fången vid Pultava ō afförd till Siberien; Utvexlad ur fångenskapen 1719, samt hemförde då denna pokal." Påskriften torde ha tillkommit tidigast någon gång i slutet av 1700-talet, vid en tidpunkt då personer med namnet Wennerstedt eller Armfelt kan tänkas ej längre ha haft alldeles aktuellt i minnet det faktum, att släkten först 1759 blev friherrelig, vilket skulle kunna förklara misstaget med Anders Wennerstedts ståndtitel. Pokalen upptages 1778 i Carl Gustaf Wennerstedts bouppteckning som "1 st. Stort Ritat Rödt [glas] med Silf:r beslag och läck" samt 1815 i Gustaf Philip Wennerstedts bouppteckning som "1 slipad

Reseur, s. k. polskt ur, signerat av Daniel Picardi, Stettin. Ur ArmfELTSKA GÅVAN (förteckningen nr 24).

röd Pocal med Silfwerfötter”. Bägare och pokaler av rubinglas betraktades i Europa under barocken som klenoder, värdiga den furstliga skattkammaren och man kan väl förstå att denna stamfaderns pocal skattades synnerligen högt på Skogaholm. De officiella källorna förtäljer beträffande generallöjtnanten Anders Wennerstedts öden i fält, att han blev tillfångatagen vid Perevolotjna och förd till Nisjnij-Novgorod, varifrån han återkom först efter freden i Nystad. Vilka av de två sinsemellan avvikande versionerna om Anders Wennerstedts fångenskap som bör äga vitsord är svårt att avgöra, men då påskriften innehåller en uppenbar felaktighet kan den tänkas gömma på ytterligare.

21. Lövsåg av björk med handtag av ben. På skänklarna

inskuret i plattskärningsteknik dels initialerna GW och året 1796, dels "Född 1732". Sågen har således tillhört generalmajoren Gustaf Philip Wennerstedt.

22. Bibel i brunt skinnband med gjutna mässingsknäppen, tryckt i Göteborg 1794 av Samuel Norberg. Tillhört Brita Carolina Wennerstedt, gift Armfelt, som i början och i slutet av boken antecknat sina barns födelse jämte uppgifter om deras faddrar.

23. Pistoler, ett par, pipa och beslag av mässing, stock av jakaranda, tillverkade av I. Bennett i London omkring 1800. På pipan instämplat bl. a. initialerna G. M. A. (Gustaf Mauritz Armfelt). Enligt familjetraditionen utgör pistolerna en gåva från generalen Gustaf Mauritz Armfelt till generalmajoren Carl Armfelt på Skogaholm.

24. Resur, s. k. polskt ur, av mässing, signerat på verket Daniel Picardi, Stettin. Tillhörande fodral av trä, invändigt klätt med grön schagg. Uret skall ha funnits på Skogaholm.

25. Kniv, gaffel och sked av silver, utförda 1794 och 1806 av guldsmeden Stephan Halling i Örebro. På skaften graverat initialerna G. F. A. under friherrelig krona (Gustaf Fromhold Armfelt).

26. Stolsklädslar i petits points, tre stycken tillhörande den serie av tretton, ur vilken tidigare tio stycken överlämnats till Skogaholm av baron Gustaf Armfelt på Kulla (se härom vidare inledningen till denna redogörelse).

27. Skogaholm i Närke sett från gårdssidan, gouache från omkring 1800 av Brita Carolina Wennerstedt, gift Armfelt. Bilden visar det gustavianska Skogaholm med huvudbyggnad och stenhusflygel. Senare ram i svart och guld. Vid Skogaholms återuppförande på Skansen för snart trettio år sedan utgjorde denna bild ett avgörande dokument för kännedomen om bl. a. den raserade trappbaldakinen, som då kunde rekonstrueras.

28. Skogaholm i Närke sett från sjösidan, oljemålning från 1800-talets förra hälft av okänd konstnär. Förgylld ram i nyrokoko.

29. Golvur i foder av ljus, polerad björk med krön och sockel av svartpolerat trä, från 1830-talet. På visartavlan i stället för siffror bokstäverna i namnet GUSTAF ARMFELT (överstelöjt-

nanten Gustaf Fromhold Armfelt). Uret uppges ha stått på Skogaholm en kortare tid.

30. Friherrebrev för generallöjtnanten Carl Gustaf Armfelt (1666—1736), utfärdat den 5 juli 1731. Pärm klädd med ljusgrön sammet, invändigt fodrad med turkiskt papper, och försedd med vidhängande sigillkapsel av delvis förgyllt silver, gjord 1734 i Stockholm av guldsmeden Cornelius Zitski, jämte snörmakerier av silvertråd.

Interiörerna i Skogaholm på Skansen visar ett hem från tvenne stilepoker, nämligen senbarocken och den gustavianska stilen. Denna rekonstruktion har gjorts för att även till det inre markera att byggnaden har ett starkt framträdande karolinskt kynne såväl i resning som plandisposition och dekorativa inslag. Presidentens sängkammare och förmak samt det i fil med dessa liggande Kinesiska kabinettet företräder sålunda med sin fasta inredning och sin möblering det äldre stilskedet — innan ännu rokokon hunnit fram till adelns sätesgårdar i Närke. De övriga rummen däremot är inredda i överensstämmelse med de ideal, som härskade här i landet under 1700-talets sista årtionden, som ett memento att Skogaholms huvudbyggnad genomgick en rätt så genomgripande modernisering under Gustaf III:s tid. Med hänsyn härtill har det icke varit möjligt att i det Wennerstedt-Armfeltska hemmet inordna de i gåvan ingående föremål som tillförts detsamma under Karl XIII:s och Karl XIV Johans tid. Då det emellertid varit högst angeläget att icke splittra gåvan har den anordningen vidtagits, att ett musealt ordnat minnesrum inrymts i den till huvudbyggnaden fast anslutna östra paviljongen. Denna har på Skansen tidigare tjänat som rustkammare, dvs. förvaringsutrymme för de utrustningspersedlar, som tillhör Skogaholms rusthålls två ryttare vid Livregementets dragoncorps enligt 1823 års generalorder. Rustkammaren har nu överflyttats till den lilla fristående paviljongen i gårdsanläggningens östra hörn.